

מערך שיעור למסכת ראש השנה פרק ב' משניות א-ב

שכבת הגיל: כיתה ה' בנים.

יחידת הלימוד: מסכת ראש השנה פרק ב' משניות א'-ב'

נושא הלימוד: קידוש החודש, תקלות ופתרונות.

משך הזמן: שני שיעורים.

מטרות ויעדים: (על פי ששת ההישגים)

- התלמיד יכיר את לשון המשנה, פירושה המילולי (ביאורי מילים) יבין את הרעיון המרכזי והמהלך של המשנה. (לדוגמא: "תקנת חכמים")
- מבנה:** התלמיד יכיר את מבנה המשניות ואת חלוקתם על פי המילים המנחות.
- התלמיד יפתח את מיומנות ההשוואה והחקר. הוא יערוך השוואה בין המשניות, יגלה מטבעות לשון דומים וישים לב לדומה ולשונה בין המשניות תוך הסקת מסקנות בהתאם.
- מושגי תוכן:** התלמיד יקבל כלים וילמד כללי לימוד מתוך המשניות הללו. כללים אלה, יסייעו לו בהמשך לימודו בש"ס. (צורת כתיבה שחוזרת על עצמה במשניות רבות. בראשונה – קלקלו – התקינו)
- יסודות התושב"ע** – למידה על קבוצות שונות בעם ישראל ויחסם לתושב"ע (מינים קראים) צורת כתיבת המשנה – המשנה לא מסודרת על פי סדר כרונולוגי אלא על פי סדר נושאים.
- ערכים ורלוונטיות** – התלמיד יבין את משמעות תפקידם של החכמים. תקנות חכמים לא נועדו "להכביד על העם" אלא לפתור בעיות העולות במהלך החיים. החכמים היו רגישים לצרכים של העם ותקנו תקנות כדי לסייע לעם לפי צורך השעה.

ניתוח יחידת החומר

יחידת הלימוד: מסכת ראש השנה פרק ב' משניות א'-ב'

משנה א' – "אם אינן מכירין אותו משלחין אחר עמו להעידו בראשונה היו מקבלין עדות החדש מכל אדם

משקלקלו המינין התקינו שלא יהו מקבלין אלא מן המכירים"

משנה ב' – "בראשונה היו משיאין משואות משקלקלו הכותים התקינו שיהו שלוחין יוצאין"

מטרה מרכזית: הכרת מושגי הבסיס הקיימים במשנה שיסייעו להבנת המשניות עצמן וייתנו כלים לתלמיד להבנת משניות נוספות במסכת ראש השנה בפרט ובסדרים נוספים בכלל. הדגש יהיה במיוחד על הדמיון בשתי המשניות באמצעות צירוף המילים "בראשונה", "התקינו", "קלקלו".

קשיים: הפתיחה של משנה א' ("אם אינן מכירין אותו משלחין אחר עמו להעידו") קשה כי היא מבוססת על מידע שיגיע רק בהמשך המשנה (" התקינו שלא יהו מקבלין אלא מן המכירים") החכמים תקנו שיקבלו רק מהמכירים ולכן היה צורך לפעמים, כשבית הדין לא מכירים את העדין שבאו שישלחו זוג נוסף להעיד עליו. על מנת להתמודד עם הקושי אני אבחר ללמד את המשנה מהסוף להתחלה ולגרום לכך שהתלמידים יבינו שתחילת המשנה באה לפתור מראש בעיה שעולה בסוף לימוד המשנה.

מיקוד יחידת הלימוד: בשתי המשניות מופיעות כתות שונות שפעלו במהלך ההיסטוריה וניסו לפגוע בסמכות

החכמים ובקידוש החודש. המשניות מדברות על המינים ועל הכותים. אמנם נתייחס ביחידה לכתות הללו

ולמשמעותם אך לא ניכנס לפרטי הפרטים במהלך השיעור ולא נעמוד על ההבדלים בניהם. לימוד זה ייעשה באופן כללי ולא נעמיק בו יתר על המידה.

מהלך השיעור:

מושגי תוכן, אוצר מילים, קריאה והיגוי

השיעור מתחיל בקריאה משותפת של המשנה על ידי כל תלמידי הכיתה, שלוש פעמים. לאחר מכן בלי להסביר שום דבר ציירתי טבלה על הלוח ובקשתי מהתלמידים בשלב זה רק לצטט מהמשנה ולהתאים את השורה המתאימה במשנה למקומה המתאים בטבלה. המטרה הייתה לתת לתלמידים להתמודד עם לשון המשנה ולזהות מילים זהות במשניות העוקבות ובכך ליצור סדר במשנה. לאחר שהתלמידים יוכלו לחלק את המשנה לשני חלקים שונים על פי מילות המפתח יהיה קל יותר להבין את המשנה כולה.

המנהג בעבר	התקלה (הקלקול)	הנוהג החדש
		משנה א'
		משנה ב'

לאחר שהתלמידים יתמודדו עם לשון המשנה ויחלקו אותה באמצעות הטבלה נשלים יחדיו את הנתונים על הלוח:

המנהג בעבר	התקלה (הקלקול)	הנוהג החדש
בראשונה היו מקבלין עדות החדש מכל אדם	משקלקלו המינין	התקינו שלא יהו מקבלין אלא מן המכירים
בראשונה היו משיאין משואות	משקלקלו הכותים	התקינו שיהו שלוחין יוצאין

הזמנתי תלמידים לבוא ללוח ובקשתי לסמן את המילים המשותפות שסייעו להם לחלק את המשנה. באמצעות המילים הללו הצלחנו להרכיב משוואה שתסלול לנו את הדרך להבנת המשנה:

בראשונה ← משקלקלו ← התקינו.

כלומר שתי המשניות מדברות על תקנה מסוימת שהייתה רווחת במשך שנים עד שלפתע ארעה תקלה מסוימת שהכריחה את החכמים לשנות את ההתנהגות שהייתה קיימת עד כה וליצור תקנה חדשה שתצליח לעקוף את התקלה.

בשלב זה איננו יודעים עדיין שום דבר על האירועים והפתרונות. עדיין לא ביארנו כלל את לשון המשנה אך המבנה של שתי המשניות ברור לכולם. כעת כשאנו ניגשים לביאור המשנה כל שנותר לנו הוא להציב את הנתונים במקומות הנכונים ולקבל תמונה מלאה של המשנה. כעת ביקשתי מהתלמידים לנסות ולהגדיר בכל משנה מה הייתה התקנה הראשונה, מה הייתה הבעיה ומה היה הפתרון לבעיה.

הבנה פרשנות והיסק

לצורך כך חזרנו אל הטבלה שעל הלוח והמשכנו למלא את הנתונים :

הנהג החדש	התקלה (הקלקול)	המנהג בעבר	
התקינה שלא יהו מקבלין אלא מן המכירים	משקלקלו המינין	בראשונה היו מקבלין עדות החדש מכל אדם	משנה א'
פתרון הבעיה: החכמים קבעו תקנה חדשה שמהיום והלאה בית הדין יקבל עדות על ראש חודש רק מאנשים שהוא מכיר ויודע שהם כשרים ואינם משתייכים לכת של המינין	הבעיה: כאשר היו אנשים רמאים שהשתייכו לכת שנקראה "מינין" והם באו לבית הדין והעידו עדות שקר כדי להטעות את הדיינים ולגרום להם לקדש את החודש שלא בזמנו	התקנה הראשונה: בתחילה כל אדם שבא לבית הדין להעיד שראה את מולד הלבנה היו מאמינים לו ומקבלים את דבריו	
התקינה שיהו שלוחין יוצאין	משקלקלו הכותים	בראשונה היו משיאין משואות	משנה ב'
פתרון הבעיה: החכמים קבעו תקנה חדשה שמהיום והלאה מפרסמים לכל העם על קידוש החודש באמצעות שליחים של בית הדין ולא באמצעות משואות.	הבעיה: כאשר היו אנשים רמאים שהשתייכו לכת שנקראה "כותים", והם היו מדליקים משואות בהרים ללא ציווי של בית הדין שלא בזמן של ראש חדש וכך גרמו להטעיה של הציבור.	התקנה הראשונה: בתחילה כדי לפרסם לכל העם שבית הדין קדשו את החודש היו מדליקים משואות (=לפידים) וכך מסמנים לכולם שבית הדין קבעו שהיום ראש חודש	

כעת, לאחר שהטבלה מלאה וניצבת לנגד עיני התלמידים ניתן לראות באופן ברור את המהלך בכל אחת מהמשניות בנפרד, אך יתרה מכך כעת ניתן להבחין בצורה ברורה בדמיון ובשונויות שבין שתי המשניות. ביקשתי מהתלמידים להסתכל על הטבלה ושיחקנו ביחד "מצא את ההבדלים" לאחר שדנו בפורום הכיתתי סיכמנו את ההבדלים על הלוח :

ההבדלים		
משנה ב'	משנה א'	
עוסקת בשלב האחרון של הפרסום לציבור על קידוש החודש	עוסקת בשלב הראשון של קבלת העדים לצורך קידוש החודש	הבעיה
כותים	מינין	המקלקל
מנסים להטעות את הציבור כולו	מנסים להטעות את בית הדין	במי מנסים לפגוע
משנים את צורת הפרסום לציבור כלומר משנים את השלב האחרון	משנים את תנאי הקבלה של העדים כלומר משנים את השלב הראשון	הפתרון

יִסּוּדוֹת הַתּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה

כעת ניתן להראות לתלמידים נקודה נוספת, שבאה לידי ביטוי בצמד המשניות הללו אך היא נכונה לגבי סדר העריכה של השי"ס כולו. נתתי לתלמידים שיעורי בית ובקשתי מהם לעשות מחקר קטן באמצעות האנציקלופדיה ושאר מקורות המידע, ולכתוב לי בקצרה על שתי הכתות הללו "המינים" ו"הכותים".

לאחר שהתלמידים חזרו עם התשובות גילינו ששתי הכתות הללו לא פעלו בהכרח באותה התקופה. כלומר שתי התקנות המופיעות במשנה כלל לא היו סמוכות האחת לשנייה. וייתכן מאוד שתוקנו בכלל בדורות שונים ושהיה פער זמנים גדול מאוד בין תקנה אחת לחברתה. מדוע אם כן נכתבו התקנות הללו בסמיכות באותה המסכת? הסברתי לתלמידים שהמשנה לא נכתבה על פי סדר כרונולוגי של אירועים אלא על פי ההקשרים בניהם. כאשר ר' יהודה הנשיא ערך את המשנה הוא ליקט את כל הנושאים בהם דנו חכמים וסידר אותם על פי השייכות העניינית שלהם ללא קשר לתקופות השונות.

הבנה פרשנות והיסק

בבואנו לסכם את המשניות הללו שאלתי את התלמידים האם לדעתם הפיתרון של החכמים אכן פתר את הבעיה שהייתה. האם התקנות החדשות שלהם גרמו לכך שלא יוכלו יותר להיות קלקולים? אחד התלמידים העיר שלדעתו הפתרון של משנה א' הוא לא טוב כי בית הדין לא יכולים להכיר כל אדם ומה יקרה אם יבואו אנשים שהם באמת כשרים ולא קשורים למינין אך בית הדין לא מכיר אותם? לשאלה הזו ציפיתי. כעת הפניתי את התלמידים לשורה הראשונה במשנה א' אליה טרם התייחסנו בלימודנו. כתבתי את השורה הראשונה במשנה א' על הלוח:

"אם אינן מכירין אותו משלחין אחר עמו להעידו" ביקשתי מהתלמידים לנתח את המשפט בצורה לשונית ולהסביר לי במי מדובר בכל חלק. רשמתי להם מספר שאלות הכוונה על הלוח:

1. "אם אינן מכירים" - מי הם אלו ש-"אינן מכירים"

2. למי הכוונה במילה "אותו" כלומר את מי הם לא מכירים?

3. "משלחין אחר עמו" – מי משלח אדם נוסף?

4. "להעידו" – להעיד על מה?

על ארבעת השאלות הללו ענינו יחדיו בכיתה באמצעות פירושו של הרב ברטנורא.

1. בית הדין הם אלו שלא מכירים.

2. אותו – הכוונה את העד שבא להעיד על קידוש החודש.

3. בית הדין שבעירו שולח זוג נוסף

4. הזוג הנוסף מעיד על כשרותו של העד שהוא לא משתייך לכת ה"מינים".

הראיתי לתלמידים שבעצם המשנה הייתה מודעת לבעיה שהם העלו בכיתה ובעצם יצרה מערכת כזאת שתוכל ליצור נאמנות לכל העדים גם אם בית הדין לא מכיר אותם באופן אישי. כמו כן חידדנו את העובדה שיש הבדל בין שני סוגי העדים:

א. הצמד הראשון - בא להעיד על אירוע. הוא ראה את הירח והוא בא לבית הדין להעיד על מולד הלבנה ובאמצעותו יקדשו את החודש.

ב. הצמד השני - בא להעיד על אדם. מטרתו להעיד על צמד העדים שהם כשרים ואינם משתייכים לכת ה"מינים".

ערכים ורלוונטיות

במהלך הלימוד נחשפנו לתקנות חכמים שונות (ונעשה זאת גם בהמשך הלימוד באמצעות דף העבודה) ערכנו בכיתה דיון לשם מה חכמים מתקנות? האם היה ניתן להסתדר בלי תקנות חכמים? מה המטרה של התקנות הללו? כיצד אנחנו מתייחסים לתקנות חכמים בתחומים השונים?
לאחר הדיון בכיתה הגענו למסקנה שאומנם יש פעמים שבהם תקנות חכמים נראות לנו במבט ראשוני כתקנות שמכבידות עלינו ודורשות מאיתנו להקפיד מעבר לחובות הבסיסיות אך מטרת התקנות בסופו של דבר היא לטובת העם כולו ובכל פעם חכמים רוצים לתקן את המציאות ולמנוע קלקולים. חכמים חיו עם חיבור מתמיד לשטח ולמציאות. דבר זה בא לידי ביטוי בתקנות השונות.

עבודה מסכמת ללימוד

על מנת לבדוק האם התלמידים הבינו את העקרונות שלמדנו במהלך השיעורים, נתתי להם מטלה אחרונה. ביקשתי מהם לעיין בהמשך הפרק ולנסות למצוא משנה נוספת הזוהה בסגנונה למשנתנו. ביקשתי מהם לנמק על סמך מה הם בחרו דווקא במשנה זו.
התלמידים עיינו בפרק ומצאו את משנה ה': "חצר גדולה היתה בירושלים ובית יעזק היתה נקראת ולשם כל העדים מתכנסים ובית דין בודקין אותם שם וסעודות גדולות עושין להם בשביל שיהו רגילין לבא [ו] בראשונה לא היו זיין משם כל היום **התקין** רבן גמליאל הזקן שיהו מהלכין אלפים אמה לכל רוח ולא אלו בלבד אלא אף החכמה הבאה לילד והבא להציל מן הדליקה ומן הגייס ומן הנהר ומן המפולת הרי אלו כאנשי העיר ויש להם אלפים אמה לכל רוח".

צמד המילים המנחות "בראשונה" ← "התקינו", גרם להם להבין שלפניהם משנה נוספת שבנויה על אותו עיקרון. אמנם כאן התקלה לא כתובה בצורה מפורשת והיא לא נגרמה בזדון על ידי גורם חיצוני שמנסה לפגוע ולקלקל אך ברור לנו שמדובר כאן בתקנה מוקדמת, שנאלצה להשתנות בעקבות בעיה מסוימת. הסברתי לתלמידים שכרגע איננו דנים במשנה זו וכאשר נגיע אליה נחזור לבאר אותה על פי הכללים שלמדנו במשניות אי-ב'.

עבודת כיתה

עיין במשניות שלפניך וסמן בכל אחת מהן את שלושת השלבים בהתאמה
בצבע **צהוב** – מה היה המצב בתחילה
בצבע **אדום** – מה הייתה הבעיה / מה הסיבה לתקנה החדשה.
בצבע **ירוק** – מהי התקנה החדשה.
בצבע **כחול** – סמן את שם החכם שאמר את התקנה

לדוגמא: מסכת גיטין פרק ד

בראשונה היה עושה בית דין במקום אחר ומבטלו **התקין** רבן גמליאל הזקן **שלא יהו עושין כן** מפני תקון העולם.
בראשונה היה משנה שמו ושמה שם עירו ושם עירה **התקין** רבן גמליאל הזקן **שיהא כותב איש פלוני וכל שם שיש לו אשה פלונית וכל שם שיש לה** מפני תקון העולם:

מסכת ראש השנה פרק ד משנה ד'

בראשונה היו מקבלין עדות החדש כל היום פעם אחת נשתהו העדים מלבוא ונתקלקלו הלויים בשיר התקינו שלא יהו מקבלין אלא עד המנחה ואם באו עדים מן המנחה ולמעלה נוהגין אותו היום קדש ולמחר קדש. משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהו מקבלין עדות החדש כל היום אמר רבי יהושע בן קרחה ועוד זאת התקין רבן יוחנן בן זכאי שאפילו ראש בית דין בכל מקום שלא יהוא העדים הולכין אלא למקום הוועד:

מסכת סוכה פרק ג משנה יב

בראשונה היה לולב ניטל במקדש שבעה ובמדינה יום אחד משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהא לולב ניטל במדינה שבעה זכר למקדש ושיהא יום הנף כולו אסור:

מסכת גיטין פרק ד משנה ב

בראשונה היה עושה בית דין במקום אחר ומבטלו התקין רבן גמליאל הזקן שלא יהו עושין כן מפני תקון העולם. בראשונה היה משנה שמו ושמה שם עירו ושם עירה והתקין רבן גמליאל הזקן שיהא כותב איש פלוני וכל שם שיש לו אשה פלונית וכל שום שיש לה מפני תקון העולם:

מסכת מנחות פרק י משנה ה'

משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהא יום הנף כולו אסור אמר רבי יהודה והלא מן התורה הוא אסור שנאמר (ויקרא כ"ג) עד עצם היום הזה מפני מה הרחוקים מותרים מחצות היום ולהלן מפני שהן יודעין שאין בית דין מתעצלין בו:

מסכת ערכין פרק ט משנה ד

הגיע יום שנים עשר חדש ולא נגאל היה חלוט לו אחד הלוקח ואחד שניתן לו מתנה שנאמר לצמיתות בראשונה היה נטמן יום שנים עשר חדש שיהא חלוט לו התקין הלל הזקן שיהא חולש את מעותיו בלשכה ויהא שובר את הדלת ונכנס אימתי שירצה הלה יבוא ויטול את מעותיו:

בוּחוֹן עַל הַנוֹשֵׂא הַנִּלְמָד

1. חלק את שתי המשניות על פי הטבלה שלפניך : (העתק את לשון המשנה למקום הנכון)

הנהג החדש	התקלה (הקלקול)	המנהג בעבר	
			משנה א'
			משנה ב'

2. במשנה א' נאמר : "אם אינן מכירין אותו משלחין אחר עמו להעידו" חלק את המשפט הבא למקרה ודין.

המקרה : _____

הדין : _____

3. **במשנה נאמר : "אם אינן מכירין אותו" מי לא מכיר את מי ?**

- א. העדים שבאים להעיד על עדות החודש לא מכירים היטב את הירח שראו וחוששים שאולי הם טועים.
- ב. העדים שבאים להעיד לא מכירים את הדיינים וחוששים שהם אינם כשרים להיות דיינים
- ג. הדיינים שנמצאים בירושלים לא מכירים את העדים שבאו להעיד וחוששים שהם אינם כשרים לעדות.
- ד. כל התשובות נכונות.

4. **השלם את המשפט באמצעות התרמילון שמופיע בסוף :**

בתחילה היו מפרסמים לכל ישראל שבית הדין קידש את החודש באמצעות _____ אבל
לאחר זמן נוצרה בעיה בגלל ה- _____ שניסו להטעות את _____ ולגרום להם לחשוב
שהחודש היה חסר. כדי לפתור את הבעיה הזו החליטו בית הדין לפרסם את החודש באמצעות _____.
(תרמילון : שליחים, לפידים, כותים, עם ישראל)

5. **השלם את הטבלה הבאה :**

המיינים	הכותים	
		באיזו תקופה פעלו
		את מי ניסו להטעות?

מה ניתן ללמוד מכך על עריכת המשנה בידי רבי יהודה הנשיא?

בהצלחה !